

ECON1220

Forelesning 10

Kollektive beslutninger (forts.)

Pensum:

S&R kap 9

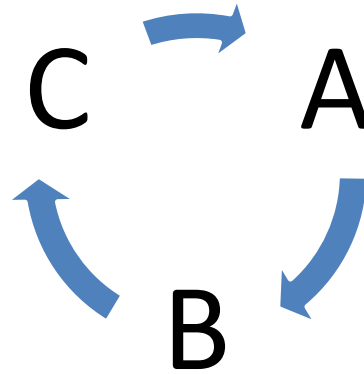
Institusjoner, normer, fagforeninger – den nordiske modellen (I)

Pensum:

Nyborg mfl. 2016, Moene 2013,

Dølvik 2013, kap 3 og 5

Avstemninger

- Flertoppede preferanser: Valgsykler kan oppstå ved flertallsbeslutninger
- Anta at *alt vi vet* om velgernes preferanser, er hvordan de *rangerer* hvert par av alternativer:
  - Ola synes A er bedre enn B, C er bedre enn A
  - Kari synes B er bedre enn A, C er like bra som A
- Gitt dette, kan vi finne en bedre valgprosedyre?

- **Finn et system for å kåre vinneren i en fotballcup, kun basert på seier/tap/uavgjort, slik at systemet**
  - ikke gir sykler
  - ikke endrer hvem som vinner av A og B når to helt andre lag, C og D, bytter rekkefølge
  - fungerer for alle mulige kampresultater.

Arrows umulighetsteorem

- Anta at vi for alle alternativ-par A versus B *bare* kjenner **individenes rangeringer**:
  - Kun: om hver foretrekker A eller B, eller er indifferent
- Vi krever av **valgregelen**:
  1. Transitivitet (ingen sykler)
  2. Ikke-diktatorisk
  3. Uavhengighet av irrelevante alternativer
  4. Kan brukes for alle mulige valg.
- **DA FINNES INGEN SLIK REGEL**

Kenneth Arrow
Økonomiprisen 1972
(Nobelprize.org)

Beijer Institute for Ecological Economics, Stockholm, Sept. 2016

Individenes rangering: knapp informasjon

- Eksempler på annen, mulig relevant informasjon:
- *Betydningen* av beslutningen for den enkelte
  - *Hvor viktig* er det for Ola at *A velges framfor B*?
- Sammenlikning mellom *ulike personer*:
  - Nivå: Har Ola det *bedre/dårligere* enn Kari?
  - Endring: Er det *viktigere* for Ola at *A velges* enn det er for Kari at *B velges*?

Hvilke krav/forutsetninger er brutt her?

Fotball-VM

Flertallsavstemning

Paretoforbedring

«Rawls»- velferdsfunksjon: $W^R = \min \{U_1, \dots, U_n\}$

Utilitarisme: $W^U = U_1 + \dots + U_n$

1. Transitivitet (ingen sykler)
2. Ikke-diktatorisk
3. Uavhengighet av irrelevante alternativ
4. Kan brukes for alle mulige valg.

Tillatt informasjon: individuell rangering

Velferd og nytte

- Samfunnets velferd: $W = F(U_1, \dots, U_n)$

(W = velferd; F er en funksjonssammenheng; U_i = nytten til person i)

Eksempler:

$$W^U = U_1 + \dots + U_n$$

Utilitaristisk velferdsfunksjon

$$W^R = \min \{U_1, \dots, U_n\}$$

Rawlsiansk (maximin)

- Hva sier økonomisk teori om **individuell nytte**?
- Standard konsumentteori: uttrykk for individenes *rangeringer*
- Hvis rangering er *alt* vi vet om preferansene, og vi aksepterer Arrows fire krav:
- **DET FINNES INGEN VELFERDSFUNKSJON F**

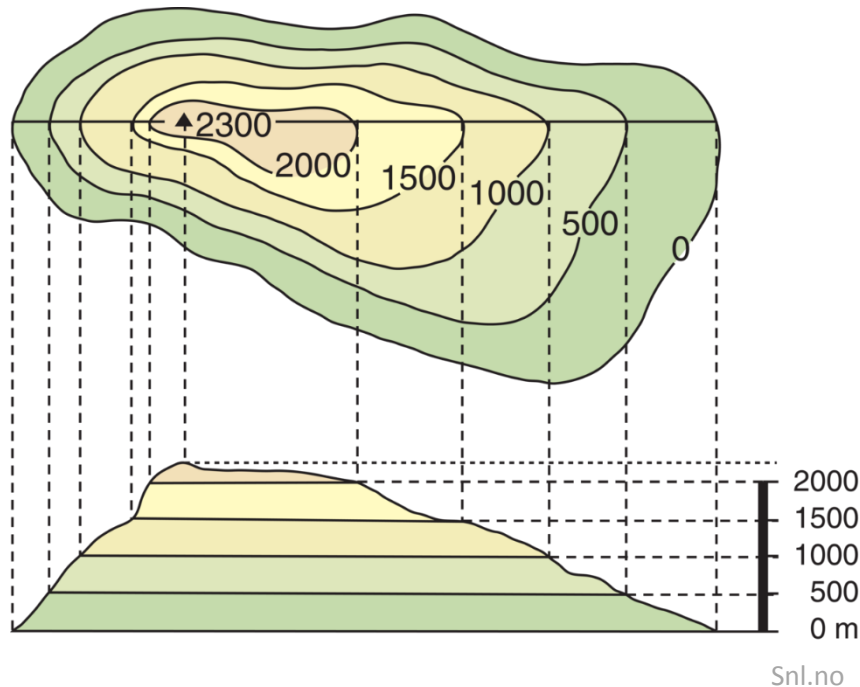

Nyttebegrepet

- «Nytte»: Lykke? Tilfredshet? Noe helt annet?
- Nyklassisk konsumentteori: «Avslørte preferanser»
  - Basert kun på individets *rangering* av godekombinasjoner
  - Konsumenten *velger* A framfor B, ergo er $U(A) > U(B)$
  - Gir ingen metode/prinsipp for å måle/sammenlikne nytte
- Indifferenskurver
  - Høyere er bedre, men vi vet ikke *hvor mye* bedre
  - Ingen sammenlikning mellom personer
- Nok til å *predikere atferd*
- Ikke nok til å trekke slutninger om *samfunnets velferd*

Indifferenskurver er «koter»

Tallene:

Ikke viktige hvis du bare vil vite hva som er opp og ned, og du vet hvor toppen er
Viktige hvis du skal vurdere og sammenlikne høyder (velferd)

Koter angir lik høyde i kartet

- **Ikke** angitt i standard indifferenskart:
  - Høydeforskjellen mellom kotene (*ordinal nytte*)
  - Høyden av koter for ulike personer (er ditt nytte-fjell like høyt som mitt?)

Samfunnets velferd

$$W = F(U_1, \dots, U_n)$$

- **DET FINNES INGEN** «faglig nøytral» velferdsfunksjon basert kun på «avslørte valg»
- Pareto-kriteriet: avklarer ikke interessekonflikter
- Velferdsvurdering ved interessekonflikt:
  - Trenger *målbart nyttebegrep* som kan *sammenliknes* mellom personer, med velferdsrelevant innhold (lykke, tilfredshet)
  - Nyklassisk økonomisk teori gir ingen verktøy for dette
  - Nyere studier: lykkeforskning
  - Funksjonen **F**: **Normativ (etisk/politisk)** vurdering av hvilke interesser som *bør* vektlegges

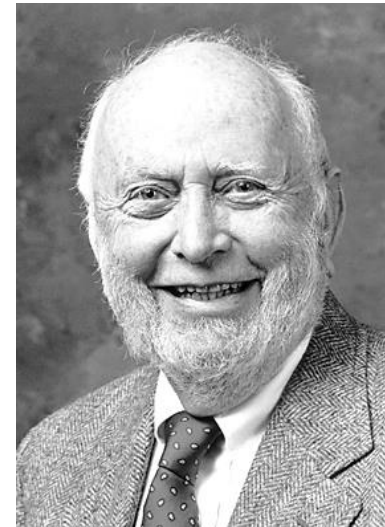
Samfunnets preferanser, oppsummering

- Må *enten* godta brudd på Arrows antakelser
  - F.eks. flertallsbeslutninger: kan få sykler
  - Fotballcup: resultatet påvirkes av «irrelevante» alternativ
- *Eller* bruke rikere informasjon enn individuelle valg
  - Velferdsfunksjoner krever mer av nyttebegrepet enn standard konsumentteori: målbart, sammenliknbart mellom personer

Institusjoner

«Institusjoner er de menneskeskapte restriksjonene som former politisk, økonomisk og sosial interaksjon. De består av både uformelle restriksjoner (sanksjoner, tabuer, skikker, tradisjoner og normer for god oppførsel) og formelle regler (konstitusjoner, lover, eiendomsrett)» (Douglass North 1991, min overs.).

- Definerer spillereglene, dermed
  - Mulige valg
  - Produksjons- og transaksjonskostnader
  - Forventninger til andre
- Hvordan koordinerer vi oss?
- Formell
  - Handelsavtale, fagforening, republikk
- Uformell
  - Røykenormer, bordskikk, kjønnsroller

Douglass North

Økonomiprisen 1993 (Nobelprize.org)

Pionerer i institusjonell økonomi

Transaksjonskostnader,
eiendomsrett

Ronald Coase

Økonomiprisen 1991
(Nobelprize.org)

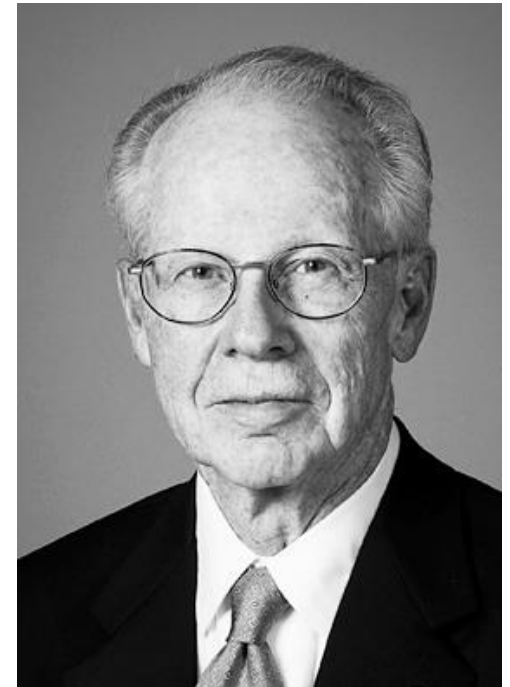
Fellesressurser

Elinor Ostrom

Økonomiprisen 2009
(Nobelprize.org)

Bedrifter og byråkratier

Oliver Williamson

Økonomiprisen 2009
(Nobelprize.org)

Økonomisk betydning av institusjoner

- Koordinering (bedrifter, byråkratier, normer)
- Forventninger til andres respons (f.eks. tillit, samarbeid)

Gjensidig forsterkende atferdsmønstre

- Eksternaliteter (f.eks. forurensning): Hva *du* gjør påvirker *min* velferd/profitt
- Her: Hva *du* gjør påvirker *hvilken atferd* som er best/mest lønnsom for *meg* – og omvendt
  - Være til stede på møter (fest, samlebånd, opera)
  - Følge loven (være korrump, unndra skatt)
  - VHS eller DVD
- Med kraftig nok gjensidig forsterkning: andres atferd avgjør hva du foretrekker å gjøre – og omvendt

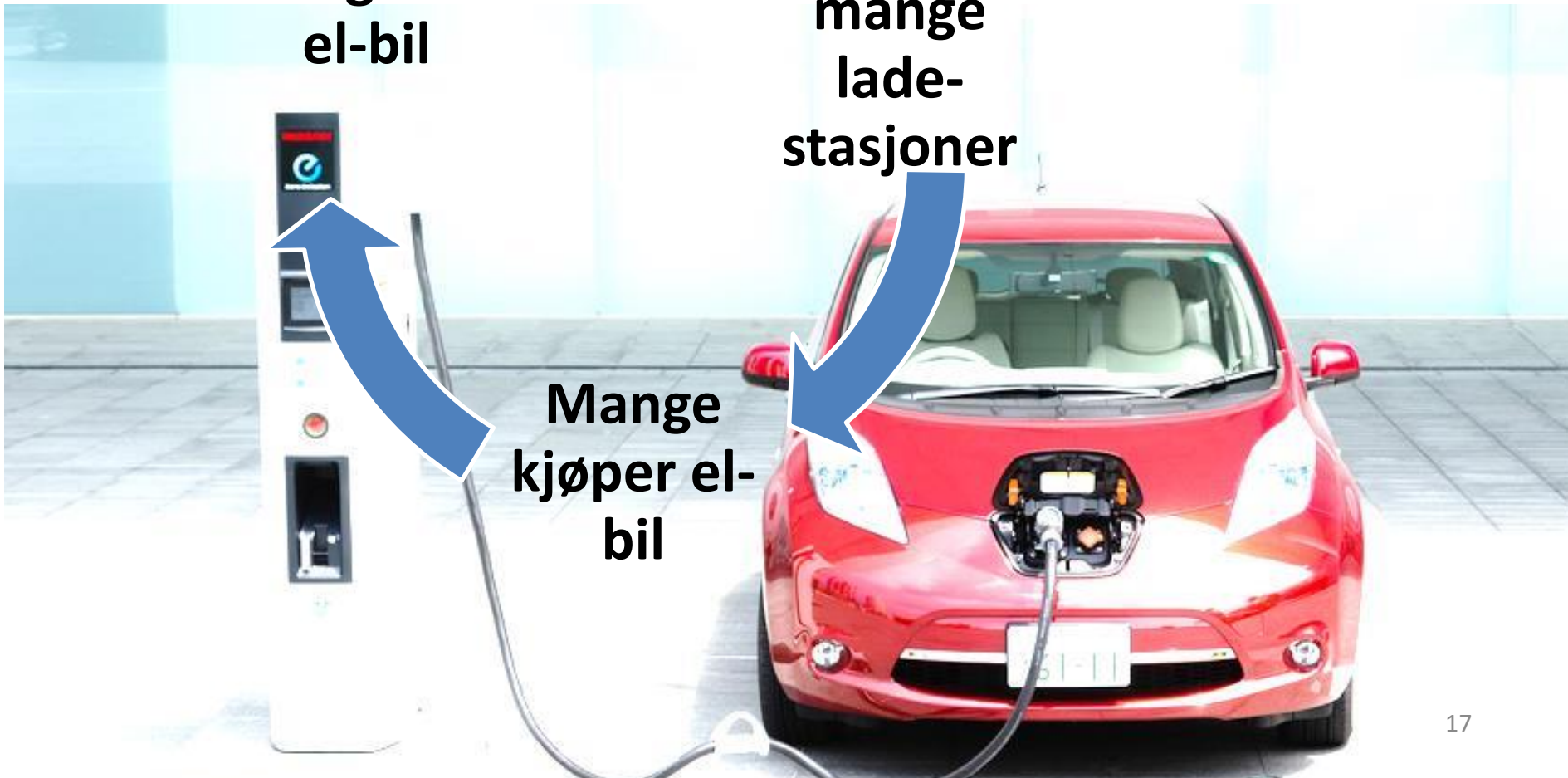

Nettverkseksternaliteter: Elbiler

Mange har
el-bil

Få bensin-
stasjoner,
mange
lade-
stasjoner

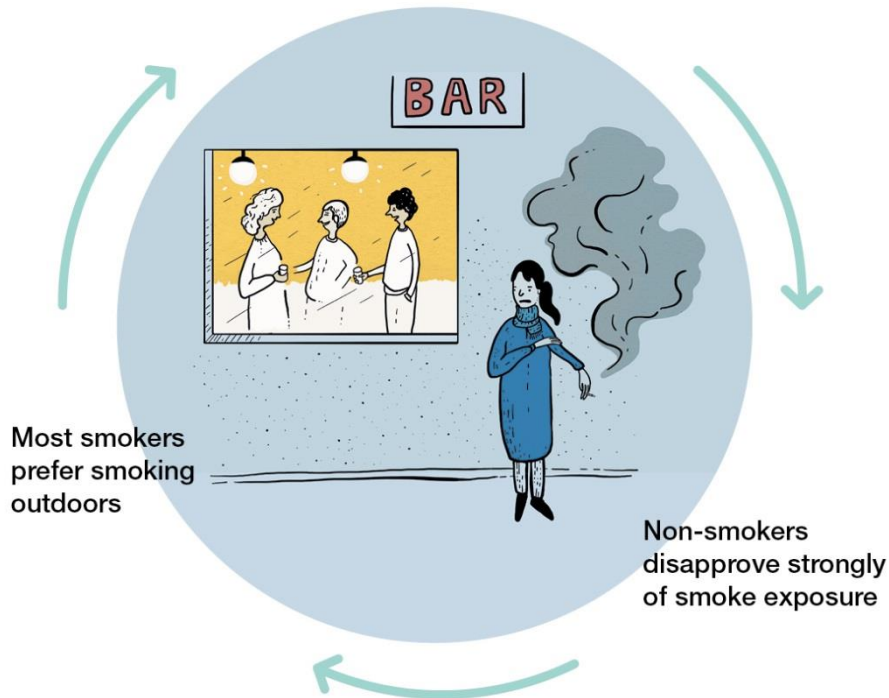
Mange
kjøper el-
bil

Sosiale normer for røykeatferd

Non-smokers rarely exposed to passive smoking

Non-smokers often exposed to passive smoking

Nyborg et al.: [Social Norms as Solutions](#), *Science*, 07 Oct 2016

Illustrasjon: Elsa Wikander, Azote/
Beijerinstituttet

Institusjoner og multiple likevekter

- Overordnet (ikke partiell) analyse
- Mange mekanismer opptrer samtidig
  - Behovsprøvde stønader: redusert insentiv til å jobbe
  - Lav kompetanse – liten makt i lønnsforhandling
- Noen undergraver hverandre, andre forsterker hverandre
- Hvis et sett av mekanismer forsterker hverandre nok: kan få flere ulike stabile situasjoner.
  - Ulike samfunnsstrukturer: Ulike institusjonelle likevekter

Den nordiske modellen

- Noen særtrekk:
  - Liten ulikhet – også før skatt og overføringer
  - Omfattende velferdsordninger
  - Høy tillit
  - Høy grad av fagorganisering
  - Høy grad av arbeidsgiverorganisering
  - Sentrale lønnsforhandlinger
  - Trepartsamarbeid
  - Åpne økonomier, sterk konkurranse
- Én av mange mulige institusjonelle likevekker?

Dømt til ineffektivitet?

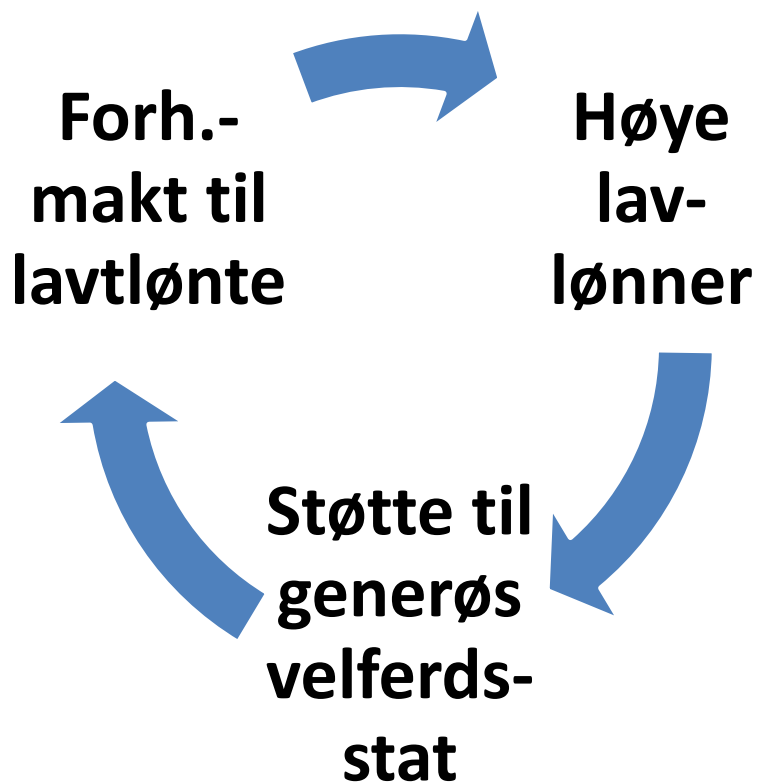
- Sterke fagforeninger – ineffektivt arbeidsmarked?
- Velferdsstat, høye skatter – for svake insentiver til å arbeide?
- I praksis: Stabil sosial og økonomisk suksess over flere tiår

Partiell analyse: Arbeidsmarkedet

- Etterspørsel etter arbeidskraft
  - Reflekterer bedriftenes marginale produktivitet
  - Antas gitt
- Tilbud av arbeidskraft
  - Reflekterer arbeidernes alternativverdi av sin tid
  - Antas gitt
- Mistelønn > likevektslønn -> arbeidsledighet
  - Lovbestemt, eller avtalefestet minstetariff
  - Gir arbeidsledighet, ikke Pareto-optimalt
- Hva hvis aktørene *forventer* minstelønn?
  - Vil det påvirke hva bedriftene investerer i – og E-kurven?
  - Vil det påvirke hvordan folk utdanner seg – og T-kurven?

Arbeidsmarkedet: Én mulig mekanisme

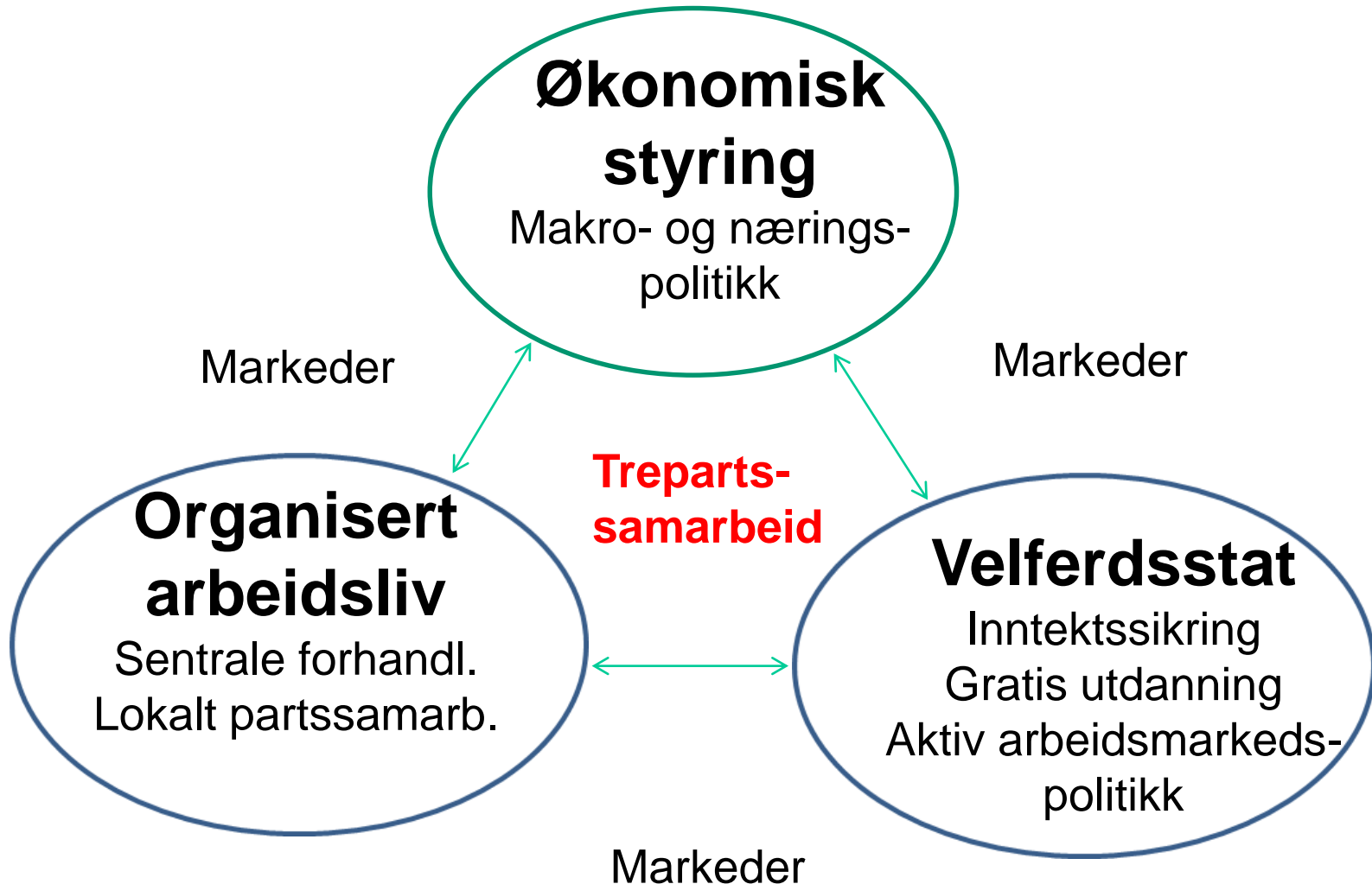
Eksempler på mulige gode/onde sirkler av gjensidig forsterkende elementer

Flere mekanismer

- Lav høylønn, høy lavlønn
  - Får ikke jobb med lav kompetanse
  - Økt kompetanseoppbygging → økt produktivitet
  - Lavproduktive bedrifter utkonkurreres → økt produktivitet
  - Velferdsutbetalinger begrenses av høy lavlønn
- Brede organisasjoner, sentrale forhandlinger
  - Monopolmakt – men generelle, ofte felles interesser
  - «Ansvarlige» fagforeninger: Lønnsmoderasjon i bytte mot sysselsetting og lønnslikhet

Dølviks «triangelmodell»

Neste gang

- Den nordiske modellen (II)
- Gjesteforeleser: Kalle Moene